



1.

Gosztola Kitti: Sűrítmény / Concentrate, 2021

Kóser étkezési zselatin, kóser szőlőlé, természetes ásványvíz, étkezési sav (E330), karamellizált cukor (E150a) / Kosher edible gelatin, kosher grape juice, natural mineral water, citric acid (E330), caramelized sugar (E150a), 7,5 cm x 23.5 cm

2.

Barna Orsolya – Pálincás Bence György: Lassabb hajnalt! / Let There Be Slower Dawn!, 2014–2021

Digitális nyomtatás vaslemezen / Digital print on iron plate

3.

Pálincás Bence György: Lassabb hajnalt! / Let There Be Slower Dawn!, 2021

Videó, 10 perc / Video, 10 minutes

4.

Gróf Ferenc: Hungarumlaut, avagy a szabadság lelkének újratemetése / Hungarumlaut, or the Reburial of the Soul of Freedom, 2021

4 digitális print, szintetikus szatén / 4 digital prints, synthetic satin, 140x200 cm

5.

Nagy Csilla: Pulóver / Sweater, 2021

Gyapjú / Wool, 65x50 cm; Kiadvány: digitális print papíron / Publication: digital print on paper, A5

6.

KissPál Szabolcs: Miféle reneszánsz? / What Sort of Renaissance is This?, 2021

Installáció, kétcsatornás hang, kő / Installation, two-channel sound, stone, ø 56 cm

Zsidó sírkövből készült malomkő (1940-es évek) / Millstone made from Jewish gravestones (1940s)

Muzeum w Tykocinie, Podlasie járás, Lengyelország (másolat). Szöveg: "Itt nyugszik egy drága asszony, kinek lelke felemelkedett..., ... a jó út..." / Muzeum w Tykocinie, Podlasie, Poland (copy). Text: "A dear woman was buried here. Her pure soul ascended..., ... the good way..."

2021/12/18 – 2022/01/30 | Megnyitó / Opening: 2021/12/17 (PÉN/FRI) 19:00

Lassabb hajnalt! Enyészpontok 4.0

A Slower Dawn! Vanishing Points 4.0

Kortárs reflexiók a rendszerváltás kori antiszemitizmusra és zsidó identitásra

Contemporary reflections on antisemitism and Jewish identity after the fall of the Iron Curtain

Kiállító művészek / Exhibiting artists:

GOSZTOLA Kitti, GRÓF Ferenc, KISSPÁL Szabolcs, NAGY Csilla, PÁLINCÁS Bence György

Kurátor / Curator:

DON Tamás

A rendszerváltás a politikai és gazdasági változásokon túl a társadalmat is jelentős mértékben átalakította. Sok olyan tabu is a felszínre hozott, amelyről a szocializmus évtizedei alatt korlátozottan lehetett csak beszélni mind személyes, mind társadalmi szinten. Ilyen volt a zsidó származás kérdésköre is, így sokaknak saját zsidó identitásuk (újra) felfedezése is a kilencvenes évek időszakára tehető: a formálódó intézményrendszer részeként szervezetek, csoportok, iskolák és más kezdeményezések alakultak, és a vallási élet is látható módon fellendült. Ezzel párhuzamosan a Kádár-korszakban szintén felszínre került a létező antiszemitizmus is egyre nagyobb teret nyert a közbeszédben és a publicisztikákban is. A felkért művészek a kiállításra létrehozott alkotásaikban egyfelől ezekre a folyamatokra reagálnak, másfelől pedig a rendszerváltás időszakát a jelenkorral összekötő társadalmi és történelmi összefüggésekre mutatnak rá.

A 2015-ben indított *Enyészpontok* projektsorozat középpontjában a 20. század különböző korszakaiban megjelenő antiszemitizmus és a zsidó identitás kérdése áll. Először azok a budapesti helyszínek kerültek fókuszba, amelyek 1944-45-ben a nyilas hatalomátvételt és a német megszállás tragikus színtereiként szolgáltak. A második kiadványban az 1945 és 1948 közötti időszak történéseit járták körül a felkért művészek. Ebben a történelmileg meghatározó három évben több olyan zsidókat érintő pogrom, vérvád és lincselés történt országszerte, amelyeknek legfeljebb a történelmi kutatásokban vannak nyomai, de a legutóbbi időig nem kerültek be a köztudatba. Az *Enyészpontok* legutóbbi része a korai Kádár-korszakkal foglalkozott. A kiállítás tudatosan helyezkedett szembe azzal a máig is széles körben elterjedt felfogással, hogy az ötvenes-hatvanas években nem létezett antiszemitizmus. Logikus továbblépésként a sorozat negyedik állomását jelentő kiállítás a rendszerváltás időszakában vizsgálja az antiszemitizmus és a zsidó identitás témáját.

Don Tamás

The fall of socialism in Hungary and the Eastern Bloc ushered in an array of political and economic changes, but it also led to drastic social shifts. It brought to the surface numerous taboo subjects about which, under socialism, people had not been able to speak openly, neither on a personal nor on a social level. One of these subjects was the issue of Jewish ancestry and Jewish identity. For many people, the (re)discovery of one's Jewish identity began only in the 1990s. Organizations, associations, and schools were founded and many initiatives were launched as part of the institutional system that was taking shape, and religious life underwent a dramatic revival. At the same time, the antisemitism that had been muted under the Kádár regime was becoming more and more palpable in the public discourse and in the media. The artists invited to contribute to the exhibition respond to this process in their works, and they also highlight the social and historical interconnections between the period of regime change and the present.

Launched in 2015, the *Vanishing Points* project series examines antisemitism and questions concerning Jewish identity in different periods of the twentieth century. The initial focus of *Vanishing Points 1.0* was on sites in Budapest that were the backdrops for tragic acts of brutality following the German occupation of Hungary in the spring of 1944 and the rise to power of the Arrow Cross Party in the autumn of 1944 and winter of 1945. In the second part of the series, the exhibiting artists explored the events of the period between 1945 and 1948. During these pivotal and decisive three years, there were numerous pogroms and cases of blood libel against Jews, as well as lynchings of Jews throughout the country, yet until recently little trace remained of these tragedies in our collective memory apart from scattered mention in the scholarly literature. The most recent part, *3.0* of the *Vanishing Points* series dealt with the early Kádár era. The exhibition very deliberately challenged the still widespread view according to which there was no antisemitism in Hungary in the 1950s and 1960s. As a logical step forward, the exhibition that is the fourth part in the series examines the issues of antisemitism and Jewish identity in the period of the regime change following the fall of the Iron Curtain.

Tamás Don

trafogaleria

1094 Budapest, Liliom utca 41.
+36 1 456 2040 // gallery@trafo.hu // www.trafo.hu
Nyitva: keddtől vasárnapig 16-19h, előadási napokon 16-22h
Open: Tuesday to Sunday 4-7pm, performance days 4-10pm

TOM
LANTOS
INSTITUTE

nka

ZSK

KK
KALI KÖVEK

Gosztola Kitti: Sűrítmény

Kóser étkezési zselatin, kóser szőlőlé, természetes ásványvíz, étkezési sav (E330), karamellizált cukor (E150a), 7,5 cm x 23.5 cm, 2021

*„Világos, hogy az igazság, amelyet most keresek, nem benne, hanem énbennem van. Az ital keltette fel bennem, de ő maga nem ismeri, legfeljebb szüntelenül ismételheti, bár egyre kevesebb erővel, ugyanezt a tanúságot, amelyet nem tudok megmagyarázni...”**

A mi madeleine-től átitatott teánk, az osztrák receptúra alapján gyártott, de gyakran jellegzetesen magyarnak hitt Traubisoda, amiben benne sűrűsödik a rendszerváltás, a privatizáció, a zavarosban halászó vállalkozó alakja, és a vérrel felszentelt palackozó üzem toposza.

Gosztola Kitti kóser zselatinból és szőlőléből készült művének kiindulópontja a szocialista korszak jellegzetes üdítőitala, a Traubisoda. Az 1990-es évek zavaros gazdasági folyamataira jellemzően a Traubit két cég is gyártani kezdte és hosszú jogi csatározás vette kezdetét az osztrák licenz kapcsán. Az egyik cég tulajdonosa Salamon Berkowitz magyar származású ortodox zsidó üzletember volt, aki kóser termékként próbálta újraéleszteni a Traubit. A 2000-es évek elején egy kedvezőbb jogi fordulat után Berkowitzék komoly költségvetésből terveztek Traubi-kampányt: a felkért reklámszakemberek álmában városról városra vándorló sakkszimultánok során igazolták volna a Polgár-lányok a termék „minőségi, magyar és kóser” jellegét. De hiába volt pecsét az üvegen, Berkowitznak már a kóserságot sem ismerték el. Közél két évtizedig folytak a csatározások a zsidó hivatalosságokkal és a rivális Traubi gyárral, amíg ki nem ürült a sakkasztó: ítéletek mondták ki, hogy a kóser Traubié az igazi íz, a liszensz viszont a sertés zselatint is tartalmazó riválisé. Utóbbi még felvett egy EU-s támogatást, majd köddé vált. Nincs többé Traubi-íz.

Gosztola Kitti anyagválasztásával előre bekalkulálta a műtárgy amortizálódását, így reflektálva az általa választott történet mulandóságára.

*„Bűvös öröm áradt el rajtam, elszigetelt mindentől, és még csak az okát sem tudtam. Azonnal közömbössé tett az élet minden fordulata iránt, a sors-csapásokat hatástalanná, az életnek rövidségét egyszerű káprázattá változtatta, éppúgy, mint a szerelem, s mint hogyha csak megtöltött volna valami értékes essenciával: jobban mondva, az esszencia nem bennem volt, én voltam az.”***

Kitti Gosztola: Concentrate

Kosher edible gelatin, kosher grape juice, natural mineral water, citric acid (E330), caramelized sugar (E150a), 7,5cm x 23.5 cm, 2021

*“It is plain that the truth I am seeking lies not in the cup but in myself. The drink has called it into being, but does not know it, and can only repeat indefinitely, with a progressive diminution of strength, the same message which I cannot interpret...”**

Traubisoda, a soda produced according to an Austrian recipe but often considered distinctively Hungarian, is, for Hungarians, sort of like Proust’s famous cup of tea with the crumbs of a madeleine. It is imbued with the memories and scents of regime change, privatization, the figure of the entrepreneur fishing in murky waters, and the bottling plant, consecrated with blood.

Kitti Gosztola’s work, which is made of kosher gelatin and grape juice, takes this memorable soft drink of the socialist era, Traubisoda, as its point of departure. As was not uncommon in the economically turbulent years of the first decade following the fall of the socialist regime, Traubi was produced by two companies, and there was a long legal battle over the Austrian license. One company was owned by Salamon Berkowitz, a Hungarian-born Orthodox Jewish businessman who tried to revive Traubi as a kosher product. In the early 2000s, after a favorable legal turnaround, the Berkowitz family planned a Traubi campaign that would involve significant financial investment. Their vision was the following: the Polgár girls, famous Hungarian chess champions, would travel from town to town playing chess games and testifying to the quality of Traubi as a “Hungarian, kosher” beverage. But alas, despite the seal on the bottle, Berkowitz could not have Traubi recognized as kosher. For nearly two decades, the Jewish officials and the rival Traubi factory traded blows until the chessboard was empty: judgments were issued according to which the kosher Traubi was the real flavor, but the license belonged to the rival version, which, however, contained swine gelatin. The latter even grabbed an EU subsidy and then disappeared. No more Traubi flavor.

By choosing this as her material, Kitti Gosztola has anticipated the amortization of the work of art, and she thus reflects on the transience of the story she has chosen to tell.

*“An exquisite pleasure had invaded my senses, something isolated, detached, with no suggestion of its origin. And at once the vicissitudes of life had become indifferent to me, its disasters innocuous, its brevity illusory – this new sensation having had on me the effect which love has of filling me with a precious essence; or rather this essence was not in me it was me.”***

Gróf Ferenc: Hungarumlaut, avagy a szabadság lelkének újratemetése

4 digitális print, szintetikus szatén, 140x200 cm, 2021

„Az 1992. júniusi *Budapesti Búcsú* és egyben a rendszerváltást követő évek legemlékezetesebb köztéri műve a Lőrinczy “Lorrensy” Júlia ötlete alapján St.Auby Tamás által megvalósított *A szabadság lelkének szobra* volt. A Szabadság-szobrot ejtőernyőselyemmel eltakaró efemer alkotás lebontása után pár héttel, 1992. augusztus 20-án publikálta Csurka István *Néhány gondolat a rendszerváltozás két esztendeje és az MDF új programja kapcsán* című dolgozatát a Magyar Fórum hasábjain. A kormánypárt egy vezető politikusa, egy elismert és közismert író ötvenkét flekken át taglalta antiszemita, nemzeti-paranoiás tételeit, s ez a kezdeti megrökönyödés és kritika ellenére az elmúlt évtizedekben a magyar szélsőjobboldal kötelező olvasmányává vált. A Magyar Demokrata Fórum ugyan részben elhatárolódott Csurkától, egy év viaskodás után ki is zárták a pártból, de az általa alapított Magyar Igazság és Élet Pártja a pillanatnyi hatalomvesztést követően hamarosan parlamenti sikerekkel kárpótolta.

Horthy Miklóst 1993-ban újratemették Kenderesen. Horthyval a rendszerváltás sok ígérétét is eltemették, ‘89 naiv ábrándjai végleg szertefoszlottak, a szabadság lelke felszívódott, a korona kikerült a múzeumból (mert nem volt elég a címeren) és bevonult a parlamentbe, a bőrfejüekből politikusok és gárdisták lettek, a csurkai “gondolat” átlényegült és új testet öltött.

1992-ben jelent meg az első professzionális tördelőprogram, a QuarkXPress 3.1, ami Windows-on is kifogástalanul futott. Számomra ezek az évek a MacOS és a Windows karakterkészletek inkompatibilitásáról szóltak: a “kettős éles ékezet” reménytelen harcáról a postscript univerzumban. Az ő és az új, a hungarumlaut konvertálgatása egyik komputerről a másikra, a digitális kolonializmus vakfoltjával való szembesülés, ami persze manapság már csak egy jelentéktelen, generációs anekdota a személyi számítógépek hőskorából. St.Auby diakritikus szobra, a monumentális emlékműre illesztett “megkülönböztető jel” csak fényképeken és makettekén létezik, míg a poszt-fasiszta dolgozattból “alaptörvény” lett.”

Gróf Ferenc

KissPál Szabolcs: Miféle reneszánsz?

Installáció, kétszatornás hang, kő, ø 56 cm, 2021

KissPál Szabolcs műve a rendszerváltást követő, korai kilencvenes évek Magyarországának két olyan történetét hozza párhuzamba, amelyek időben és térben teljes átfedésben, párhuzamosan bontakoztak ki, ugyanakkor egyáltalán nem, vagy csak nagyon kis mértékben keresztetzké egymást.

„Mindkét történet helyszíne a délkelet-magyarországi Szarvas, ahol 1990-ben a sátoraljaújhelyi származású Ronald S. Lauder amerikai üzletember, műgyűjtő és politikai aktivista kezdeményezésére zsidó gyerekek nyaraltatása céljából egy, a rendszerváltás utáni években zsidó

Ferenc Gróf: Hungarumlaut, or the Reburial of the Soul of Freedom

4 digital prints, synthetic satin, 140x200 cm, 2021

“The most memorable public artwork of the *Budapest Búcsú* in June 1992 and of the years following the fall of socialism in Hungary was the statue *“The Soul of Liberty”*, a composition by Tamás St.Auby based on an idea of Júlia Lőrinczy “Lorrensy.” On 20 August 1992, a few weeks after the demolition of the work (which involved covering Liberty Statue on Gellért Hill in Budapest with a silk draping), István Csurka published an essay entitled *“Some Thoughts on Two Years of Regime Change and the New Program of the Hungarian Democratic Forum”* in Magyar Fórum. A leading politician of the governing party and a familiar and recognized writer, Csurka devoted some 52 pages to his anti-Semitic, nationalistic, paranoid ideas, and while the article met with initial consternation and criticism, in recent decades, it became required reading for the Hungarian far right. Although the Hungarian Democratic Forum partially distanced itself from Csurka and, after a year of wrangling, eventually expelled him from the party, Csurka went on to found his own party, the Hungarian Justice and Life Party, which soon enjoyed parliamentary successes and brought Csurka back to the fore.

Miklós Horthy was reburied in Kenderes in 1993. With Horthy’s reburial, many of the promises of the regime change were also buried, and the naive dreams of the pivotal year of 1989 were utterly frayed. The spirit of freedom vanished into thin air, the Hungarian crown was removed from the museum (as if its place on the coat-of-arms were somehow not enough) and moved to the parliament. The skinheads became politicians, and Csurka’s “ideas” were transfigured and given a new incarnation.

In 1992, QuarkXPress 3.1, the first professional typesetting software which ran flawlessly on Windows, was released. For me, those years were very much about the incompatibility of MacOS and Windows character sets: the hopeless struggle, in the post-script universe, with some of the accents used on vowels in Hungarian. Moving the Hungarian letters “ő” and “ú,” letters made using what one could call the hungarumlaut, from one computer to another, confronting one of the blind spots in digital colonialism, which today of course is nothing more than a quick generational anecdote from the heyday of personal computers. St. Auby’s diacritical sculpture, the “distinguishing sign” placed on the monumental memorial, exists only in photographs and models, while the post-fascist article has become a “Fundamental Law.”

Ferenc Gróf

Szabolcs KissPál: What Sort of Renaissance is This?

Installation, two-channel sound, stone, ø 56 cm, 2021

“The work brings together two stories of Hungary in the early 1990s, after the fall of the regime, that unfolded in time and space in parallel and complete overlap while at the same time not intersecting at all, or only to a very small extent.

^[1] * Marcel Proust: In Search of Lost Time. The Modern Library, New York, 1992, p. 61. Translated by C.K. Scott Moncrieff, Terence Kilmartin

^[2] ** Marcel Proust: In Search of Lost Time. The Modern Library, New York, 1992, p. 60. Translated by C.K. Scott Moncrieff, Terence Kilmartin

^[3] * Marcel Proust: In Search of Lost Time. The Modern Library, New York, 1992, p. 61. Translated by C.K. Scott Moncrieff, Terence Kilmartin

^[4] ** Marcel Proust: In Search of Lost Time. The Modern Library, New York, 1992, p. 60. Translated by C.K. Scott Moncrieff, Terence Kilmartin

reneszánsznak is nevezett intézményes fellendülés egyik meghatározó példájának tekinthető nemzetközi tábor létesült.

A másik történet a *Nagy-Magyarország – Történelmi Országközép Emlékmű*höz kapcsolódik, aminek története bár a tizenkilencedik század végén indult, 1990-ben, a nemzeti radikalizmus szintén ekkor zajló reneszánszakor nyerte el mai jelentőségét.

A két létesítmény légvonalban másfél kilométerre található egymástól.

A JDC-Lauder International Jewish Youth Camp változatos korcsoportba tartozó gyerekeket, fiatalokat nyaraltat turnusonként több száz nemzetközi résztvevővel. Fennállásának 30 éve alatt tízezres nagyságrendben nyaraltak itt táborozók, akikben a szervezők elsősorban »a zsidó közösség iránti elkötelezettséget és a zsidó hagyományok továbbadásának fontosságát« igyekeztek erősíteni speciális, játékos pedagógiai módszerekkel. A tábor célja egy olyan közösség létrehozása, »amely táplálja és erősíti a szórakoztató oktatáson alapuló egyéni és közösségi fejlődést« fiatalok ezreinek nyújtva ezzel saját identitásukat meghatározó élményt.

A Szarvasi Történelmi Országközép földrajzi koordinátáit egy helyi földrajz-történelem szakos tanár, Mihálfi József határozta és jelölte meg az akkor már nem működő szarvasi *Kreszán-malom* területén található malomkövel az 1880-as években. A malomkövet az 1919-20 között ott állomásozó román csapatok állítólag ismeretlen helyre vitték. A földrajzi pont helyére 1939-ben egy emlékmű, egy kisméretű négyvitorlás 6,5 m magas szélmalom-modell épült Gödrös István községi mérnök tervei alapján, amely a későbbiekben megsemmisült, majd 1990-ben újraépült. Az emlékmű és a hozzá vezető, 2000-ben kialakított Történelmi Emlékút azóta is a többé, vagy kevésbé radikális nemzeti identitás kifejezésének színhelye.”

KissPál Szabolcs a kutatásai során rátalált Łukasž Baksik lengyel fotós néhány művére, amelyek héber feliratos malomköveket ábrázoltak. A háború után a közép-kelet-európai térség több településén tendenciává vált, hogy a különböző okok miatt lebontott zsidó temetők értékes sírköveit újrahasznosítják. Ezek a tárgyak tökéletesen magukba foglalják a rendszerváltás idején Szarvason párhuzamosan kibontakozó két történetet. A kő két oldalán lévő hangszórókból interjúk hangzanak el, amelyek egyfelől a korszakban a Szarvasi Nemzetközi Zsidó Ifjúsági Táborban nyaralókkal (Paszternák András, Schönberger Ádám, Vadász Éva), másfelől pedig az Országközép Emlékművet is magába foglaló Szarvasi Történelmi Emlékút Közalapítvány elnökével, Szenes János helytörté nésszel készültek.

Közreműködők: **Paszternák András, Szenes János, Schönberger Ádám, Vadász Éva**

Köszönet: **Ábrahám Vera, Balogh István, Łukasž Baksik, Bányai Viktória, Félix Anikó, Lipták Mihály, Mircea Cernov, Kékesi Zoltán, Koller Margit, Natalia Romik, Toronyi Zsuzsa, Tóth Tamás**

Both stories take place in the town of Szarvas in southeastern Hungary, where, in 1990, at the initiative of American businessman, art collector, and political activist Ronald S. Lauder (whose family roots lie in the city of Sátoraljaújhely), an international summer camp was established for Jewish children, a camp which could be considered a defining example of the institutional revival that, in the years following the fall of socialism, was referred to as the Jewish Renaissance.

The other story concerns the Greater Hungary – Historical National Center Monument, the history of which, though it began in the late nineteenth century, came to acquire its present significance in 1990, when a sort of renaissance of national radicalism swept through the country.

The two installations are 1.5 kilometers apart as the crow flies.

The JDC Lauder International Youth Camp is a summer camp for children and young people of all ages. It welcomes hundreds of participants from all over the world every year. Over the course of the 30 years since it was founded, tens of thousands of young people have attended the camp, where the organizers have sought to foster “a commitment to the Jewish community and a sense of the importance of passing on Jewish traditions.” Using special, playful pedagogical methods, they have striven to create a community “that nurtures and strengthens individual and communal development based on enjoyable education,” offering thousands of young people an experience which will help them shape their sense of identity.

The precise geographical site of the Monument of the Centre of Historical Hungary was determined by a local geography and history teacher named József Mihálfi in the 1880s. Mihálfi used a millstone to mark the site near a then defunct mill in Szarvas. The stone was allegedly moved to an unknown location by Romanian troops who were stationed in the area in 1919–20. A monument—a small model of a windmill 6.5 meters tall with four blades—was built on the site in 1939. It was based on the designs of István Gödrös, a municipal engineer. The model was later destroyed and was then rebuilt in 1990. The monument and the Historical Memorial Trail leading to it, built in 2000, have since been a site for the expression of a more or less radical attachment to national identity.”

In the course of his research, Szabolcs KissPál came across works by Polish photographer Łukasž Baksik which depicted millstones with Hebrew inscriptions. After the Second World War, in many settlements in Central and Eastern Europe, people often reused valuable gravestones from Jewish cemeteries that had been demolished for various reasons. These objects eloquently capture the two stories that unfolded in parallel in the city of Szarvas during the period of the regime change in Hungary. Interviews are played from speakers placed on both side of the stones, interviews which were done, in one case, with people who attended the International Jewish Youth Camp in Szarvas during the period (András Paszternák, Ádám Schönberger, Éva Vadász) and, in the other case, with a local historian (János Szenes), who is also the president of the Szarvas Historical Memorial Route Foundation, which includes the National Center Monument.

Nagy Csilla: *Pulóver*

Gyapjú, 65x50 cm, 2021; Kiadvány: digitális print papíron, A5, 2021

„A pozsonyi Zsidó Közösségi Múzeumban, a kiállított tárgyak közt szerepel egy gyermekméretű katicamintás pulóver. A tárgy, a maga kontrasztos motívumával azonnal felkeltette a figyelmemet. A kiállított tárgy mellett ez a szöveg olvasható: *»Azoknak a zsidóknak, akiknek sikerült megszöknüük a deportálások elől és 1944 őszén Szlovákiában maradtak, bujkálniuk kellett. Kisgyermekes családok az 1944-45-ös extrém telet erdőben, fűtetlen földalatti bunkerekben, kétségbeejtő higiéniai körülmények között, korlátozott ételmiszerellátás mellett töltötték. Pavel Traubner professzor, az ismert pozsonyi neurológus, a Szlovákiai Zsidó Hitközségek Központi Szövetségének tiszteletbeli elnöke volt az egyik ilyen gyermek. Évtizedek óta őrzi gyermekkori pulóverét emlékeztetőül a rejtőzködés reménytelen hónapjaira.«*

Saját művészeti praxisomban is sokszor foglalkozom régi tárgyakkal, sőt magánéletemben is gondosan elteszem a megörökölt dolgokat, emiatt könnyen tudok azonosulni a megőrzés gesztusával és a tárgyakon keresztül való emlékezéssel. Az eltelt évtizedek és a megváltozott társadalmi, történelmi kontextus miatt a tárgy, amely elvesztette eredeti funkcióját, új jelentésrétegekkel töltődik fel, és az emlékezet hordozójává válik.

Habár a rendszerváltás Szlovákiában Magyarországgal egy időben ment végbe, nem lehet figyelmen kívül hagyni azt az időben közeli és a rendszerváltás következményeként bekövetkezett radikális változást, amely 1993-ban Csehszlovákia szétválásához, vagyis az önálló Szlovák Köztársaság megalakulásához vezetett. Ez utóbbi esemény és az ezzel járó radikális nézetek hallatása a zsidó közösség tagjaiban érthető módon, a fasiszta Szlovák Állam (1939-1945) rémképét elevenítette fel. Szlovákiában a rendszerváltás időszakában a magyarországihoz képest lassabban alakultak ki a zsidó történelemmel foglalkozó intézmények.

Az, hogy ma a pulóver sorsa sok más történettel egyetemben megismerhető, egy hosszú folyamat eredménye. Munkám a rendszerváltást követő eseményekből emel ki néhányat, a pulóvert hordó és megőrző, a pulóver történetét feltáró és a pulóvert a Zsidó Közösségi Múzeumnak gyűjteményébe bevonó személyek megismertetésével. A pulóver replikájának létrehozásával, valamint a ruhadarab történetének egy új kontextusban, egy új közönség számára történő újramesélésével voltaképpen annak továbbírására teszek kísérletet.”

Nagy Csilla

Contributors: **András Paszternák, János Szenes, Ádám Schönberger,** and **Éva Vadász**

With special thanks to **Ábrahám Vera, István Balogh, Łukasž Baksik, Viktória Bányai, Mircea Cernov, Zoltán Kékesi, Mihály Lipták, Natalia Romik, Zsuzsa Toronyi,** and **Tamás Tóth.**

Csilla Nagy: *Sweater*

Wool 65x50 cm, 2021; Publication: digital print on paper, A5, 2021

“Among the items on exhibit in the Jewish Community Museum in Bratislava is a child’s sweater with ladybug patterns. The object, with its dramatic motif, immediately caught my eye. Next to the sweater one finds the following text: *“Jews who managed to escape the deportations and remained in Slovakia in the autumn of 1944 were compelled to go into hiding. Families with young children spent the extreme winter of 1944–45 in the woods, in unheated underground bunkers, under dreadful hygienic conditions, and with only limited food supplies. Professor Pavel Traubner, a well-known neurologist from Bratislava and Honorary President of the Central Alliance of Jewish Communities in Slovakia, was one of these children. For decades, he has kept his childhood sweater as a reminder of the desperate months he spent in hiding.”*

In my work as an artist, I often deal with old objects, and I myself also take care of things I have inherited, so I can easily identify with the gesture of preservation and memory through objects. As decades pass and the social and historical context changes, an object that has lost its original function acquires new layers of meaning and becomes a crucible of memory.

Although the fall of socialism in Slovakia happened at the same time as in Hungary, one cannot ignore the radical change that took place a few years later in no small part as a consequence of the regime change, which led to the breakup of Czechoslovakia in 1993 and the formation of the independent Slovak Republic. This latter event and the radical views it brought to the fore understandably evoked the horrifying image of the fascist Slovak State (1939–1945) among members of the Jewish community. During the period of regime change in Slovakia, institutions dealing with Jewish history emerged more slowly than in Hungary.

The fact that today we know the fate of the sweater and indeed the stories of many other objects is the result of a long process. My work calls attention to some of the events that followed the change of regimes, introducing the people who wore and preserved the sweater, who uncovered its history, and who made it part of the collection in the Jewish Community Museum. By creating a replica of the sweater and retelling the history of the garment in a new context for a new audience, I am in effect making an attempt to keep writing this story.”

Csilla Nagy

Pálinkás Bence György: *Lassabb hajnalt!*

Videó, 10 perc, 2021; Fotó: digitális nyomat vaslemezen, 2014-2021 (Barna Orsolyával közösen)

Pálinkás Bence György a Péterfy Sándor utca 42. alatt található ingatlan történetén keresztül mutatja be a rendszerváltás utáni évek hungarista és szkinhed mozgalmait. A csoportosulások térnyerését az is segítette, hogy a rendszerváltás után nem alakult ki egyértelmű jogi gyakorlat a gyűlöletbeszéd szankcionálására, így az újonnan megszerzett politikai- és szólásszabadság védelmét élvezve tudtak bázist építeni maguknak. Pálinkás korabeli dokumentumokat is beemelő videójában az ingatlan pincéjében való bolyongás a szélsőjobboldal által az 1940-es évektől napjainkig való útját és térnyerését szimbolizálja. A projekt címe a szélsőjobboldali szervezetek által gyakran használt, jövőre vonatkozó, gyors társadalmi változást sürgető állításokra reagál. *A Lassabb hajnalt!* egy nyílas jelmondatnak mond ellent.

Gosztola Kitti (1986) 2012-ben diplomázott a Magyar Képzőművészeti Egyetem festő szakán. munkáiban többnyire a természettudományok politikumával foglalkozik, ugyanakkor műveiben a művészet szociális és érzéki mozzanatainak játékai nem zárják ki egymást. Alkotói gyakorlata az archívumi kutatásoktól, a társadalmi-politikai fókuszú együttműködéseken, a Zeppelinek marhavakbél-hártyájának újragondolásán és a magyar tengerképzettel foglalkozó, hosszú távú projekten át az idegenhonos fajok ökológiai és politikai kontextusának művészeti világon kívüli résztvevőkkel történő értelmezéséig ível. Művei az elmúlt években a temesvári Art Encounters Biennále, a belgrádi Kortárs Művészeti Múzeum (MSUB), a Pannonhalmi Főapátság, a székesfehérvári Szent István Király Múzeum, az OFF-Biennále Budapest, valamint a Kisterem Galéria kiállításain voltak láthatóak. Elnyerte a Smohay-díjat és a Herczeg Klára-díjat is.

Gróf Ferenc (1972) tervezőgrafika és térbeli kísérletek keresztmetszetében létrejövő munkái ideológiai lenyomatokkal foglalkoznak. Alapító tagja a 2004-ben Jean-Baptiste Naudy-val közösen létrehozott Sociéte Réaliste művészcsoportnak, melynek fókuszában a kortárs politikai reprezentáció kérdései és szöveggközpontú intervenciók álltak. A kritikai, narratív design gyakorlatként is jellemezhető tevékenységükben központi helyet kapott az olyan vizuális kommunikációs eszközök gyűjtése, vizsgálata, kiforgatása és dekonstruálása, amelyeket intézmények, kormányok, uralkodók, vagyis a hatalom képviselői fejlesztettek ki és használtak vallási, politikai, kulturális, művészi, vagy financiaális területen saját maguk pozicionálására. Mivel a Sociéte Réaliste tevékenysége 2015 óta szünetel, Gróf jelenleg egyéni művészként tevékenykedik, folytatva a politikai design kritikai, narratív megvalósítását és vizsgálatát, amely kollektív gyakorlatát is jellemezte. Párizsban él és dolgozik, 2012 óta a franciaországi Bourges Nemzeti Művészeti Főiskolán (ENSA) tanít.

Bence György Pálinkás:

Let There Be Slower Dawn!

Video, 10 minutes, 2021; digital print on iron plate, 2014-2021 (together with Orsolya Barna)

Bence György Pálinkás uses the history of the building at 42 Péterfy Sándor Street to present the Hungarist and skinhead movements which grew stronger in the wake of the regime change. These kinds of groups were able to gain ground in part because, following the fall of the socialist regime, there was no clear legal framework for sanctions against hate speech. Thus, the leaders of these groups were able to build a base for themselves under the protection of their newly acquired political rights, including the freedom of speech. In Pálinkás’s video, which includes documents from the period, we journey through the basement of the property and explore the rise of the far right from the 1940s to the present day. The title of the project is a response to the slogans often used by far-right organizations, who call for rapid social change. *“A Slower Dawn!”* is a rejection of an old Arrow Cross mantra.

Kitti Gosztola (1986) is concerned primarily with the politics of the natural sciences, but in her compositions, the social and sensual aspects of art are not mutually exclusive. Her creative practice ranges from archival research to collaborative endeavors with a socio-political focus, from reimagining the bovine intestinal membrane of Zeppelins and a long-term project on the Hungarian marine landscape to interpreting the ecological and political context of non-native species with participants outside the art-world. In recent years, her works were exhibited at the Art Encounters Biennale in Timișoara, Museum of Contemporary Art (MSUB) in Belgrade, the Archabbey of Pannonhalma, the Szent István Király Museum in Székesfehérvár, OFF-Biennale Budapest, and Kisterem Gallery. She has also been awarded the Smohay Prize and the Klára Herczeg Prize.

Ferenc Gróf (1972) focuses in his art on ideological footprints at the intersection of graphic design and spatial experiences. He is a founding member of the Parisian co-operative Sociéte Réaliste (2004–15), which questions contemporary political representations and ideological design through text-based interventions. As a member of the collective, Gróf has created a peculiar toolkit out of linguistic and typographical elements, statistics, and cartographic signs to examine social processes and to exhibit correlations between past and present. As Sociéte Réaliste is on hiatus since 2015, Gróf has continued his work as an individual artist, still pursuing the critical, narrative implementation and investigation of political design that has occupied such a prominent place in his work as an artist. He lives and works in Paris, and he has been teaching at the École Nationale Supérieure d’Art (ENSA) in Bourges (FR) since 2012. Gróf’s most recent solo and collective exhibitions were hosted by Kiscell Museum, acb Gallery, OFF-Biennale and the New Budapest Gallery in Budapest, Hessel Museum and CCS Bard Galleries in New York, Galeria Arsenal in Białystok, Kulturni Centar in Belgrade, and Kunsthalle / Slovakian National Gallery in Bratislava.

Legutóbbi egyéni és csoportos kiállításainak a következő intézmények adtak otthont: a budapesti Kiscelli Múzeum, az acb Galéria, az OFF-Bienále Budapest és az Új Budapest Galéria, a New York-i Hessel Museum és a CCS Bard Galleries, a białystoki Galeria Arsenal, a belgrádi Kulturni Centar és a pozsonyi Kunsthalle/Szlovák Nemzeti Galéria.

KissPál Szabolcs (1967) fő érdeklődési területe az új média, vizuális művészetek és a társadalmi kérdések közös metszete. Az elmúlt években készült, doku-fikciós elemeket is tartalmazó projektjei többek között a nemzeti mitológiák nemzet-tudat teremtő szerepével is foglalkoznak. Több egyetemen tanított és tartott mesterkurzusokat (Szlovákia, Németország, Franciaország, stb), jelenleg a Magyar Képzőművészeti Egyetem Intermédia tanszékének docense. Művei többek között a Velencei Biennálén, a New York-i ISCP-ben és Apexart-ban, az amszterdami Stedelijk Museumban, a szőuli Nemzetközi Médiaművészeti Biennálén, a bukaresti Nemzeti Kortárs Művészeti Múzeumban és a budapesti Ernst Múzeumban, a 2B Galériában, a Deák Erika Galériában, a Liget Galériában, a Stúdió Galériában, a budapesti Óbudai Társaskör Galériában, valamint az Off-Biennále Budapest kere-tében voltak láthatóak. 2012 és 15 között változatos művészeti aktivista projektek kezdeményezője és résztvevője volt.

Nagy Csilla (1983) Galántán él és alkot. 2009-ben végzett a Magyar Képzőművészeti Egyetem szobrász szakán, doktori tanulmányait 2015-ben fejezte be a Pozsonyi Képzőművészeti Főiskolán. Munkásságát az emlékezés eszközeinek és módjainak keresése jellemzi. Műveiben gyakran tematizálja az egyéni, családi vagy kollektív emlékezet különböző rétegződéseit, töredékességét. A képzőművészet számára egy olyan tér, amelyben lehetőség nyílik különféle emléknymok kiterjesztésére és újraértelmezésére. Nagy Csilla művei az elmúlt években többek között a Galántai Honismereti Múzeum, a budapesti A.P.A. Galéria, a debreceni MODEM, a Pannonhalmi Bencés Apátság és a bukaresti Galeria Nicodim kiállításain voltak láthatóak.

Pálinkás Bence György (1988) a Magyar Képzőművészeti Egyetemen festőművésznek tanult. Együttműködésre épülő művészeti projektekben, kísérleti tanórákon és dokumentumszínházi projektekben vesz részt. Több munkájában foglalkozik a nemzetfogalommal, annak kialakulásával, váltoásaival és kevesek által ismert változataival. Művei többek között a temesvári Art Encounters Biennálén, a Varsói Modern Művészetek Múzeumában és a prágai MeetFactoryban voltak láthatóak. 2021-ben mutatta be *Éneklő fiatalok* című előadását a Trafó nagyter-mében, a Böröcz Judittal közösen jegyeztet *A kis olvasztótégely* című hangséta pedig a 2021-es OFF-Biennále Budapest részeként volt elérhető.

Szabolcs KissPál’s (1967) primary interests include the intersections and overlaps among new media, the visual arts, and social issues. In recent years, his projects, which have included documentary-fiction elements, have dealt with the roles of national mythologies in the fashioning of notions of national consciousness. He has taught and held master’s courses at several universities (in Slovakia, Germany, France, etc.), and he is currently Associate Professor at the Department of Intermedia at the Hungarian University of Fine Arts. His works have been exhibited at an array of locations, including the Venice Biennale, ISCP and Apexart in New York, the Stedelijk Museum in Amsterdam, the Seoul International Media Art Biennale, the National Museum of Contemporary Art in Bucharest, Ernst Museum in Budapest, the 2B Gallery, the Erika Deák Gallery, the Liget Gallery, the Stúdió Gallery, the Óbudai Társaskör Gallery, and Off-Biennale Budapest. Between 2012 and 2015, he initiated and participated in several art activist projects.

Csilla Nagy (1983) lives and works in Galanta, Slovakia. She graduated from the Hungarian University of Fine Arts in 2009 and completed her doctoral studies at the Bratislava Academy of Fine Arts in 2015. She focuses in her art on the search for means and ways of remembering. Her compositions often take as their theme the different layers and the fragmented nature of individual, family, and collective memory. For Nagy, visual art is a space in which it is possible to explore and reinterpret various traces of memory. In recent years, her work were exhibited at the Museum of Ethnography in Galanta, the A.P.A. Gallery in Budapest, MODEM in Debrecen, the Benedictine Abbey in Pannonhalma, and Galeria Nicodim in Bucharest.

Bence György Pálinkás (1988) studied painting at the Hungarian University of Fine Arts. He participates in collaborative art projects, experimental classes, and documentary theater projects. In many of his works, he deals with the concept of nation and the various ways in which this concept has evolved and at times taken on variations that are unfamiliar to many. His works were exhibited at the Art Encounters Biennale in Timișoara, the Museum of Modern Art in Warsaw, and MeetFactory in Prague. In 2021, Pálinkás presented his performance *Singing Youth* in the Theatre Hall of Trafó in Budapest, and his sound walk *The Little Crucible*, cowritten with Judit Böröcz, was part of the OFF-Biennale Budapest in 2021.